

РОЗДІЛ 4

СЕЛЯНСЬКА ВОЛЬНИЦЯ ПРОТИ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ

Повстання висунчан та баштанців проти поміщиків та австро-німецької окупації стали справжньою партизанською війною у найтяжчому і найтрагічнішому її варіанті. Військовий досвід, який здобула нескорена селянська вольниця, допоміг у боях за свободу Висунської та Баштанської республік проти денікінщини, але не дав змоги його учасникам врятуватися від тоталітарної репресивно-каральної системи. В кримінальних справах 20-30-х рр. ХХ ст. дії повсталих селян проти різноманітних ворогів були поставлені їм за провини. Проте боротьба продовжувалася. І як колись – в період революційного романтизму, повстанці Баштанки і Висунська піднялись на свою останню боротьбу проти сталінської тоталітарної машини.

Однією з найбільш резонансних справ середини 30-х рр. ХХ ст. на Миколаївщині була справа № 3897 на 18 жителів Миколаївської області, в своїй більшості – учасників селянського повстання проти австро-німецької окупації 1918 р. та Баштанської республіки 1919 р.: М.В. Прядка, О.В. Прядка, А.В. Прядка, Т.О. Логненка, Т.І. Гапішка, О.П. Околота, Н.П. Околота, О.І. Єсипенко, І.І. Казарцева, І.Я. Ткаленка, О.К. Шевченка, З.А. Яшкіна, Н.М. Руденка, К.Ф. Пляко, П.М. Палія, І.В. Сокири, А.М. Музики, Є.М. Воробйова [1]. Матеріали справи висвітлювалися в місцевій та обласній пресі, зокрема в газеті «Під прапором Леніна», заголовки якої носили красномовний характер, що відбивали дух епохи сталінських репресій: «Шкідництво, вбивства, звірячі погроми і нальоти – ось шлях подонків контрреволюційної есерівської організації», «До кінця викривати й розтрусувати подонків контрреволюційної есерівської організації», «Колгоспники артілі «Комінтерн» вимагають ворогів розстріляти», «Ворогів народу суворо покарати», «Ворогів треба знищувати», «Не повернутися ворогам до нашого села» [2].

Справа № 3897 (за сучасною нумерацією – 11017-с), що знаходиться в Архіві Управління служби безпеки України в Миколаївській області нараховує 12 томів на більш ніж 3300 аркушах [3]. Вона була розпочата в 1935 році, вирокі винесені в 1936, переглядалася в 1968–1969 рр., а остаточна крапка стосовно реабілітації всіх 18 фігурантів справи була поставлена у 1990 р.

У 1927-1928 рр. виникли так звані хлібозаготівельні кризи, а у багатьох селах України відбувалося запровадження надзвичайних заходів, фактичне відновлення продрозкладки, адміністративна сваволя, порушення революційної законності, пряме насильство над селянами. Звичайно, це викликало у відповідь – незадоволення і протидію. Мали місце підпалення колгоспних будівель і комор, вбивства комуністів та інших державних активістів, руйнування і спалення їхніх хат та господарств. За офіційними даними, протягом першої половини 1928 р. подібних терористичних актів в Україні було зареєстровано 117, а з жовтня 1928 р. до серпня 1929 р. – 848 [4].

Наприкінці 1927 р. протести селян набули рис стихійних виступів. Селяни були змушені відстоювати права, що надала їм нова економічна політика. Фактично, розпочалося нове протистояння між державою і українським селянством. Якщо в 1927 р. таємним відділом ДПУ було заарештовано лише 13 осіб за належність до так званих «куркульських груп», то вже за перший квартал 1928 р. заарештували 270 селян [5].

У червні 1928 р. В. Балицький надіслав Л. Кагановичу доповідну записку, в якій повідомлялося про спробу об'єднати зусилля робітників і селян проти влади у Миколаєві. Там, через нестаток хліба, почали збільшуватися хлібні черги. 12 липня селяни з навколишніх сіл Миколаєва, які перебували в чергах, стали виявляти обурення не відпусканням хліба. У цей час робітники прямували на завод «Наваль». Поговоривши з робітниками, селяни попрямували до окрвиконкому. Зібрався натовп у кількості 500 чоловік. Деякі робітники, що співчували селянам, говорили: «Від імені робітничого класу ми підтримаємо». Аналогічний випадок безпосереднього звернення селян до робітників відбувся 7 липня у Херсоні, куди на завод ім. Г. Петровського прибула делегація селян із п'яти найближчих сіл у кількості 10 осіб. В обох випадках окрвідділи ДПУ вжили репресивних заходів. Зокрема по Миколаєву, «обережним способом», були заарештовані деякі «підбурювачі» [6].

«Наступ на куркульство» супроводжувався примусовим виселенням, закриттям млинів, антирелігійною пропагандою. Осіб, які виявляли незадоволення, притягували до карної відповідальності. За першу половину 1928 р. тільки таємним відділом ДПУ України було заарештовано 373 селянина, звинувачених у створенні антидержавних селянських груп. У звітах ДПУ з'явився навіть спеціальний розділ «сільська контрреволюція», де містилася з-поміж іншого, інформація про арешт куркульсько-есерівського угруповання в Миколаївському окрузі (8 осіб) [7].

Зовнішній бік колективізації кінця 1929 – початку 1930-го рр. і її примусовий характер добре відомий. Насилля на селі викликало жорстокий супротив селян, різко підірвало виробничі сили, що і змусило московську

владу тимчасово відступити, переклавши провину на місцевих виконавців. Навесні 1929 р. керівництво України виконало план хлібозаготівель за декілька тижнів, лише задіявши в широких масштабах регулярні частини Червоної армії, війська ДПУ та прикордонні загони.

У відповідь – наростав опір селян владі. В перші три місяці 1929 року ДПУ України зареєструвало 144 селянських виступи, а вже у квітні – липні – 329. Тоді ж було арештовано та направлено в табори 1 381 осіб. У кінці літа почалася нова хлібозаготівельна кампанія – і як наслідок – посилювалися хвилювання на селі. В серпні ДПУ зафіксувало 116 виступів, у вересні – 195, а у жовтні – 336 [8].

З 20 січня до 12 лютого 1930 року в Україні відбулося 37 масових виступів селян антиколгоспного спрямування. У них взяли участь 12 тис. селян, із яких заарештовано 11 865. У відповідь на політику «розкуркулення» селяни здійснили 40 терористичних актів (продовжувалися вони і пізніше) [9].

Не залишилися осторонь боротьби з більшовицьким режимом і колишні учасники повстанського руху на Баштанщині. Активну боротьбу М. Прядко, Т. Логненко, І. Казарцев та З. Яшкін розпочали у 1930 р., хоча М. Прядко і раніше виявляв своє приховане або явне невдоволення існуючою владою.

З. Яшків перебував у партії есерів з 1905 р., а в 1917 р. став лівим есером, займаючи ключові пости в губернських партійних структурах. У 1919 році після розколу партії лівих есерів на «інтернаціоналістів» та «боротьбистів» примкнув до останніх. У 1920 р. при ліквідації есерівської партії в Миколаєві заявив, що селянство не підготовлено до сприйняття комуністичних ідей і лише есери зможуть довести селян до справжнього соціалізму. В 1924 р. на з'їзді в Одесі формально порвав з есерівською партією, але продовжував мати зв'язки зі своїми колишніми соратниками [10].

Т. Логненко перебував в партії есерів з 1917 р. і вважав, що в Україні повинен бути такий лад, як в інших буржуазних країнах [11].

І. Казарцев у партії лівих есерів з 1917 р. В 1919 р. на вимогу ЦК ЛСР перебував у Москві [12]. Вважав, що лівоесерівська партія є українською і саме вона повинна змінити більшовицький лад. У 1928 р. Казарцев виступав проти самообкладання, а в 1930 – проти колективізації. При цьому він наголошував, що всіх партизан слід забезпечити хлібом, а то його все одно вивезуть до Росії.

М. Прядко перебував в партії есерів з 1905 р. В 1917 перейшов до лівих есерів. У 1918-1919 рр. був одним із керівників Баштанської підпільної організації в боротьбі з австро-німецькими окупантами та денікінцями. Очолював перший волосний революційний комітет. Боровся

за радянську владу, але проти комуністів. З 1919 р. – член ВКП(б) за даними Баштанського райкому партії України [13]. Проте останні відомості не підтверджуються матеріалами партійного архіву Миколаївської області, стосовно членів ВКП(б) за 1918, 1921 і 1926 рр. [14]. М. Прядко дійсно вступив до лав КП(б)У в 1930 р. [15].

Навесні 1930 р. З. Яшкін, який зустрів у Миколаєві Т. Логненка, запросив його до себе на квартиру. Обговоривши ситуацію, що склалася в Україні, в зв'язку з колективізацією, було вирішено відродити діяльність партії есерів і створити в селах есерівські групи з колишніх учасників повстанської боротьби. Через два тижні до них приєднався М. Прядко, який мав значний досвід терористичної діяльності та організації повстанських загонів проти різних ворогів селянства. Було вирішено розпочати активну боротьбу проти більшовицької влади, не виключаючи використання зброї [16]. При цьому головними завданнями визначили наступні:

1. Відновлення діяльності партії есерів, шляхом збору старих есерівських кадрів та їх організації.

2. Вербування нових членів партії есерів із числа осіб, невдоволених радянською владою.

3. Проведення антирадянської агітації, направленої на дискредитацію заходів партії більшовиків і уряду в сфері колективізації.

4. Проведення шкідництва в колгоспах із метою розвалу їх економічного стану і настрою колгоспників проти колгоспної системи [17].

Незважаючи на вказані завдання, чіткої програми дій прийнято не було, про що неодноразово говорив З. Яшкін. Головна мета – дискредитація колгоспів шляхом агітації була зрозумілою, але в рамках жорсткої суцільної колективізації не давала необхідного результату [18]. М. Прядко вважав, що головним програмним завданням повинно бути відділення України від Росії шляхом збройної боротьби і передача влади до представників партії есерів [19]. Так як «Петро Великий і Катерина II будували державу на кістках українців, а зараз влада на українських кістках будує Біломоро-Балтійський канал» [20]. Ще в 1919 р. М. Прядко із одним із керівників Баштанської республіки П. Туром заявляли на мітингу: «Що нам дадуть комуністи? Ми будемо воювати доки не стане Вільна Україна!» [21].

Практична діяльність І. Казарцева розпочалася з відновлення есерівських зв'язків по Миколаєву, в результаті чого була створено есерівський осередок, куди ввійшли О. Шевченко, П. Недбайло та Є. Дідан, а також з проведення антиколгоспної агітації в с. Старе Горожино. У 1930 і 1931 рр. І. Казарцев тричі збирав збори есерівського осередку, на якому обговорювалися питання зриву колективізації. Була дана установка на

проведення акцій проти хлібозаготівель. У результаті – половина хліба біля с. Горожино залишилась незібраною [22]. В колгоспі «Заповіт Леніна» на площі біля 300 га посівний матеріал загинув, кампанія по збору врожаю була зірвана, мав місце падіж молодняка. В цьому колгоспі І. Казарцев був завгоспом, а О. Шевченко – рахівником [23].

М. Прядко створив есерівський осередок на базі сіл та хуторів: Баштанка, Піски, Зелений Клин, Зелений Гай. До нього ввійшли О. Прядко, Т. Гапішко, О. Околот, Н. Руденко, К. Пляко, П. Палій, І. Сокира, А. Музыка та інші. В 1932 р. М. Прядко тричі збирав нелегальні збори осередку, на яких розглядалися питання організаційної роботи щодо зриву колективізації, знищення фуражу, коней та розкрадання зерна [24].

У першій половині 1932 р. М. Прядко склав антибільшовицькі листівки, які були розкидані по Баштанці Т. Гапішко, О. Околотом, О. Прядком та А. Прядком. В серпні 1932 р. І. Казарцев передав М. Прядку 500 листівок із закликами саботувати хлібозаготівлі, що були надруковані в Миколаєві. Вони були розкидані членами есерівського осередку в колгоспі «Комінтерн», по полотну залізничної дороги між станціями Явкино – Горожино та біля хутора Зелений Гай, сіл Інгулка, Бармашове та Привільне. О. Околот отримав від М. Прядка 50 листівок і повинен був їх таємно розповсюдити серед колгоспників. Проте йому вдалося підкинути лише декілька листівок на полі своєї бригади, а інші, боячися викриття, він спалив [25]. Крім того, Н. Руденко особисто написав від руки ряд антибільшовицьких листівок [26], а також виготовив їх на склографі, який взяв у виконкомі [27].

За відомостями С. Довженка (в 1932 р. – секретаря більшовицького партійного осередку в с. Баштанка), перед початком хлібозбиральної кампанії в колгоспному клубі з'явилися листівки контрреволюційного змісту: «Селяни не здавайте хліб, а то Вам загрожує голод і смерть!» Такі ж листівки були розкидані по залізничному полотну, а в деяких колгоспників були цілі пачки листівок [28]. Сам С. Довженко також перебував під впливом есерівської групи М. Прядка і отримував під час голодомору від них зерно. Взагалі, складається враження, що під контролем групи М. Прядка перебував весь більшовицький осередок Баштанки. Так як, більшість більшовиків села виступили проти хлібозаготівель, за що пізніше були виключені з партії [29].

Загалом листівки розповсюджувалися два рази: перший – перед першотравневими святами у квітні 1932 р., а другий – у серпні 1932 р. [30].

У 1929 р. М. Прядко, при проведенні хлібозаготівель в с. Явкино, глузував і знущався над членами колгоспу і фактично, зірвав державний план щодо заготівлі. За наказом М. Прядка, П. Палій жорстоко проводив хлібозаготівлі в с. Бармашове: бив скло у вікнах, розвалював печі, зривав

поли, таким чином, настроюючи селян проти більшовицької влади. Пізніше, Палій був навіть усунений від проведення хлібозаготівель [31]. У 1932-1933 рр. М. Прядко організував систематичне викрадення хліба з колгоспу «Комінтерн», де з 1933-1934 рр. головою колгоспу був його брат О. Прядко, а в 1932 – Марко Никифор. Розкраданням зерна займалися Т. Гапішко (комірник), О. Околот, Н. Околот, А. Прядко та інші. Всього було вкрадено 10 возів зерна вагою понад 200 центнерів. Викрадений хліб продавали на базарі, а також розподіляли серед своїх (колишніх повстанців). Частина викраденого хліба пізніше була знайдена у трьох ямах у Гапішко та в одній у Гуслова. Подібні дії есерівської групи привели до того, що Баштанка у 1932 р. не виконала плану хлібозаготівель і була занесена на «чорну дошку» [32]. Загальні втрати по колгоспу «Комінтерн» становили 22 351 крб, колгоспникам не було виплачено 20149 крб. На трудодень за 1934 р. платили 10 коп замість запланованих 55. 180 селянських господарств вийшли з колгоспу [33].

Не дивно, що О. Прядко, боячись переслідувань з боку радянської влади, за піддробленими документами втік із села [34]. Допоміг йому в цьому О. Єсипенко, надавши чисті бланки з колгоспу «Червоний партизан». Проти М. Прядка та його однодумців було заведено кримінальну справу. Однак члени есерівського осередку викрали її з приміщення народного суду і спалили, хоча за деякими відомостями викрадення здійснила дружина М. Прядка [35]. Крім того, групою М. Прядка в 1935 р. було підготовлено вбивство начальника Баштанського РВ НКВС Петровського, який займався розслідуванням справи організації [36]. Проте здійснити його не вдалося.

Повстанській групі М. Прядка не вперше було брати участь у військових та терористичних діях проти представників владних режимів. Так, як баштанський повстанський загін був відомим не лише військовими діями проти австро-німців, денікінців, а й більшовиків. У червні 1919 р. за декілька місяців до захоплення Полтавки-Баштанки денікінськими військами, до села прибуло 6 червоноармійців 13 стрілецького полку, які перевозили касу 15 Сиваської дивізії, що відступала з Криму і звернулися до голови волревкому М. Прядка з проханням організувати ночівлю. Їх розмістили у двох квартирах. М. Гурова і двох червоноармійців поселили в будинку Скрипки, а комісара і ще двох бійців розмістили в домі І. Сокири в Реп'яшках (назва однієї з віддалених частин Полтавки-Баштанки) [37]. Ввечері червоноармійці, за винятком Гурова, зібралися в І. Сокири. Туди ж підтягнулися члени загону М. Прядка – М. Дубогрій, П. Дубогрій, І. Двірський, К. Бондаренко, І. Береза, Я. В'язовський (загинув в боях за Баштанську республіку), П. Палій [38]. Вони спочатку споїли червоноармійців, а потім п'ятьох із них, що перебували в будинку

Сокири розстріляли в сараї. Розстрілювали червоноармійців М. Дубогрій та І. Двірський [39]. З вбитих було знято одяг (шкіряні тужурки, кожух) і розподілено між учасникам розстрілу. Труп, за наказом М. Прядка, С. Мальченко, П. Дубогрій та І. Береза вивезли за село до глинища і закопали. Через два дні небіжчики були знайдені і похоронені. На мітингу говорили, що вбиті були комуністами – командирами Червоної армії [40]. М. Гуров з червоноармійською частиною, що вночі проходила через Полтавку-Баштанку, виїхав за її межі, а коли повернувся через три дні, то дізнався про вбивство бійців і комісара.

Також, повстанський загін Руденка-Прядка брав участь у 1919 р. в розгромі комуністичного продзагону Рафаїлова в с. Бармашово [41]. Загін Рафаїлова налічував 100 бійців і був створений для вилучення хліба і боротьби з бандитизмом на Півдні України. Червоноармійці прибули в Явкино і наклали на населення контрибуцію в сумі 200 тис. крб. Простоявши в Явкино 5-6 днів, вони виїхали до с. Бармашове [42].

«Полювання» за червоноармійським загоном Рафаїлова-Богодурова розпочали повстанці з Баштанки. В перших числах травня 1919 р. в с. Новопавлівка прибув загін баштанців на чолі з М. Прядком, Тесельком та Гайдуком. Було зібрано сход мешканців села, на яких М. Прядко пояснив, що з'явилася банда комуністів, що грабує селян і хто бажає, той може вступити до загону баштанців для боротьби з бандитами. Охочих назбиралося 20 осіб, яким видали зброю. Пізніше, повсталі направилися до Новоіванівки, де об'єдналися з так званою Баштанською ротою в кількості 50 осіб із двома кулеметами (її очолював Н. Руденко, який на той час служив у Григор'єва). З Новоіванівки виїхали до Явкиного, де до них ще приєдналися партизани. Загальна кількість повсталих налічувала 100 осіб з двома кулеметами. Саме такими силами об'єднаний повстанський загін розгромив червоний загін Рафаїлова в с. Бармашово. 17 (за іншими даними 27) червоноармійців було вбито, 15 поранено, а останні забрані в полон і передані в Зміївськ до отамана Григор'єва [43]. Кількість повстанців, які загинули під час бою не вказується, відоме лише прізвище Донченка [44].

Загін М. Прядка брав участь у розгромі німецької колонії Нейкарлсруе та нападі на єврейську колонію Добре. Ряд свідків і сам М. Прядко підтверджують ці факти. В 1919 р. М. Прядко і П. Тур організували напад на німецьку колонію Нейкарлсруе. Було зібрано населення колонії, які повинні були принести золото і срібло. В місцеву школу зігнали декілька десятків жителів колонії, кинули бомбу і розстріляли 40-50 осіб. Після цього було вчинено розгром. Нападники брали все, що хотіли [45].

Навесні (орієнтовно 10-15 травня) 1919 р., було здійснено наліт на єврейську колонію Добра. В колонії було знищено 50-100 євреїв і вчинено погром [46]. Проте за іншими, більш достовірними відомостями, все населення Доброї було зібрано в один двір. Над їх головами було пушено чергу з кулемета, і озвучено наказ видати комуністів. Колоністи привели трьох комуністів, які були тут же розстріляні [47]. Частина жителів колонії втекла в найближчі села, розповсюдивши панічні чутки про знищення десятків євреїв. Можливо, свідки плутають дві події: напад баштанського загону М. Прядка з метою пошуку комуністів і комсомольців і погром, зі знищенням місцевого населення, який вчинили в колонії Добра відступаючі григор'ївські частини [48]. Враховуючи те, що єврейські колонії Єфінгар та Добре були базами антиденікінського селянського повстанського руху після розгрому Висунської та Баштанської республік, проблематично, що місцеве населення активно займалося єврейськими погромами.

Ще більш фантастичним виглядає звинувачення групи М. Прядка у відкритому розбої, коли в 1923 р. Семеновим, Шаповаловим, Мірошніченком і Змієвським нібито було проведено розстріл єврея-торговця, в якого забрали два тюки мануфактури [49].

Інша справа – терористична діяльність проти представників силових структур та органів влади. В 1923 р. Т. Гапішком, П. Палієм та К. Пляком у лікарні було здійснено вбивство уповноваженого Миколаївського карного розшуку Ігнатієва, що був у Баштанці за службовими справами [50]. На наступний день, за підозрою були заарештовані жителі Баштанки брати Услові, В. Скрипка і Є. Сербул. Затримані поставили ультиматум: або їх звільнять, або вони видадуть справжніх вбивць Ігнатієва. М. Прядко особисто керував нападом на міліцію, де були розстріляні затримані [51]. При цьому нападники підняли паніку, що на міліцію напала банда [52]. Також повстанською групою були розстріляні брати Коваленки, яких повинні були арештувати за підозрою щодо участі в контрреволюційній організації [53].

Головні завдання повстанської есерівської групи, якою керував М. Прядко були такими:

1. Проведення есерівської агітації серед селян, шляхом критики політики більшовицької партії.
2. Притягнення на свій бік інших осіб і залучення їх в організацію.
3. Розповсюдження листівок у Баштанці та навколишніх населених пунктах.
4. Систематичне проведення в колгоспах роботи, спрямованої на підрив соціально-економічного устрою.
5. Проведення організованого розкрадання колгоспного майна [54].

Таким чином, ми можемо констатувати факт, що на території Баштанського району протягом майже двох десятиріч, звичайно, з перервами, діяла повстанська група, що боролася проти різних антиселянських режимів. Одним із її керівників був М. Прядко.

Загальна діяльність повстанського загону М. Прядка (діяв з 1918 р. в кількості біля 100 осіб) у боротьбі проти більшовицької влади з 1919 до 1920 рр. зводилася до наступного:

1. Відкрита збройна боротьба проти Червоної армії, шляхом створення повстанських загонів і направлення їх до Григор'єва.

2. Організація погромів із метою пошуку комуністів, комсомольців та активістів у колоніях Новополтавка, Добре та Нейкрлеруе, що супроводжувалися розстрілами.

3. Розгром комуністичного продзагону Рафаїлова в с. Бармашове, де було знищено 17 (27) червоноармійців.

4. Розстріл п'яти комуністів у будинку І. Сокири та трьох в домі Д. Гуца.

5. За 1919-1920 рр. було розстріляно та знищено в боях біля 100 комуністів, комсомольців та червоноармійців [55].

З 1920 до 1929 року група М. Прядка організувала комуністичний, а фактично, повстансько-есерівський осередок і продовжила вже терористичну боротьбу проти більшовицького режиму. У 1929 було ліквідовано міліціонера Маринина, вчителя Ситченка та інших. Всього здійснено біля 30 терористичних актів, які закінчилися вбивствами [56].

З 1930 до 1935 року було організаційно оформлено есерівський осередок, проводилися нелегальні збори і засідання. М. Прядко різними способами просував учасників організації на керівні посади в колгоспи, сільради та інші районні керівні структури. Головна діяльність була направлена на розвал колгоспів, шляхом знищення коней, підпалів та розкрадання хліба, розповсюдження листівок, терору проти активістів. У 1934 р. членами есерівського осередку в колгоспі «Комінтерн» було спалено необмолоченої пшениці з 200 га [57].

У 1930 р. М. Прядко, Д. Гуц, М. Рижик, К. Пляко організували озброєний загін, який мав через Чорний ліс перейти кордон із Польщею. За свідченнями І. Ткаленка, М. Прядко планував повстанський похід на Польщу, висловлюючи думку, що при владі в Україні знаходяться поміщики, які душать селян і треба буде з ними повоювати [58]. Було зібрано ряд колишніх повстанців на хуторі Зелений Клин. Акція не вдалася, так як збір було розігнано представниками ДПУ.

Повстанська діяльність загону М. Прядка проти австро-німців та денікінців була оцінена тогочасним режимом. У 1929-1932 рр. за результатами матеріалів Баштанської районної партизанської комісії М. Прядка, О. Прядка, А. Прядка, Т. Гапішка, О. Околота, Н. Околота,

О. Єсипенка, І. Казарцева, І. Ткаленка, О. Шевченка, Н. Руденка, К. Пляко, П. Палія, А. Музику, Є. Воробйова було визнано червоними партизанами. А М. Прядка, А. Музику і О. Шевченка – керівниками партизанських загонів [59].

Достатньо активна антибільшовицька діяльність повстанської групи М. Прядка була «замічена» відповідними органами. Влітку 1935 року органи НКВС «констатували», що на території Миколаївської області «нелегально діє підпільна контрреволюційна організація есерів». Активні члени організації в основному проживали на території Баштанського району – 27 осіб, міста Миколаєва – 5 осіб, Новобузького району – 1 особа. Арешти «активістів» розпочалися на початку літа і були завершені восени 1935 року. До відповідальності було притягнуто, на той час, інваліда 2-ї групи, пенсіонера за непрацездатністю Прядка Михайла Власовича, понад 20 колгоспників із різних колективних господарств Баштанщини і декількох робітників із міста Миколаєва: завідуючого школою села Єфремівка Новобузького району Шевченка Омеляна Кіндратовича, голову колгоспу «Зелений Гай» Баштанського району Єсипенка Олександра Івановича, голову сільської ради села Явкино Баштанського району Пляка Корнія Фомича та інших. А також колишніх жителів Баштанки, що в 1935 р. проживали за межами Миколаївської області та України – Прядка Олексія Власовича (мешкав у Казахстані), Яшкіна Зіновія Андрійовича (у Дніпропетровській області), Музику Андрія Михайловича (у Вірменії), Гапішко Тимофія Ісаковича (у Грузії), заарештували за їх місцем роботи і перевезли етапом до Баштанки. Заарештованим слідчі органи НКВС пред'явили різні звинувачення, основними з яких були: ведення активної боротьби проти радянської влади, створення контрреволюційної повстанської організації есерів на території Баштанки та сусідніх районів, розклад і дискредитація колгоспів шляхом розкрадання соціалістичного майна, організація незадоволених колгоспників шляхом витіснення на другий план ударників і захоплення ледарів, організація повстанського загону з метою переходу на бік Польщі [60].

Керівником організації було названо М. Прядка. Слідчі органи ставили йому за провину те, що, будучи членом партії есерів, він одночасно знаходився в рядах ВКП(б), де вміло «використовував» своє становище голови районної партизанської комісії, обробляв кримінальні та контрреволюційні елементи, ставлячи на меті втягнути їх у компартію. З 1931 до 1935 року регулярно «проводив і організовував» нелегальні наради учасників створеної ними контрреволюційно-есерівської групи, розповсюджував контрреволюційні листівки, підтримував зв'язок із есерівськими діячами міста Миколаєва. Під час хлібозаготівельної

кампанії організував буксирні бригади з числа учасників групи й інших контрреволюційних елементів, яким давав настанову: при проведенні хлібозаготівлі – масово бити селян, руйнувати будівлі. Добивався розташування в колгоспі «Комінтерн» села Баштанки учасників своєї групи.

Маючи таку інформацію про члена партії М. Прядка, бюро Баштанського райкому партії 27.06.1935 року прийняло рішення: «Виключити з партії Михайла Власовича за розвал колгоспу «Комінтерн», організацію крадіжки хліба, участь у контрреволюційних днях, вбивстві чотирьох комуністів та написанні терористичних листівок» [61].

Далі, справа набула ще більшого розмаху. В результаті перевірок з членів ВКП(б) було виключено 27 мешканців Баштанки, які так чи інакше були причетні до есерівської групи М. Прядка:

1. Безручко Яків Іванович.
2. Беребен Григорій Олексійович.
3. Бондаренко Михайло.
4. Гулак Яків Андрійович.
5. Гуц Данило Сергійович.
6. Гуц Дем'ян Давидович.
7. Довженко Степан.
8. Дуб'яга Семен Омелянович.
9. Залізний Семен Олексійович.
10. Єсипенко Феодосій Іванович.
11. Литвинов Федір Прокопійович.
12. Мусієнко Афанасій Гаврилович.
13. Мусієнко Євтух Данилович.
14. Недбайло Петро Кіндратович.
15. Околот Никифор Павлович.
16. Онищенко Афанасій Несторович.
17. Пиковець Павло Олександрович
18. Плужник Юхим Афанасійович.
19. Пляко Корній Фокич.
20. Прядко Андрій Власович.
21. Прядко Михайло Власович.
22. Прядко Олексій Власович.
23. Рижик Михайло Олександрович.
24. Смола Григорій Іванович.
25. Тимошенко Данило Леонтійович.
26. Чаус Прокопій Денисович.
27. Чембир Яків Макарович [62].

Крім цього, в серпні – вересні 1934 р. Баштанська районна партизанська комісія позбавила звання червоного партизана, наступних осіб:

- Музику і Ткаленка – за участь у бандах Григор'єва.
- О. Прядка, Т. Гапішка, І. Казарцева – за незначну участь в партизанському русі.
- Н. Руденка – за участь в ліквідації червоноармійського загону Рафаїлова.
- А. Прядка – за систематичне п'янство та спекуляцію.
- Н. Околота – як особу, що примазалась до партизанського руху і не мала з ним нічого спільного.
- П. Палія – як кримінального злочинця, якого засуджували десятки разів [63].

Не менш серйозні звинувачення ставилися органами НКВС іншим заарештованим. Так, завгоспу миколаївського хлібозаводу І. Казарцеву до провини ставилося те, що він був керівником есерівської групи в Миколаєві і підтримував тісний зв'язок із Баштанською організацією. О. Шевченку те, що він проводив контрреволюційну роботу на території Новобузького району, на колгоспних зборах ставив конкретні завдання проведення підривної роботи в колгоспах, розповсюджував листівки. Голові колгоспу «Червоний партизан» О. Єсипенку те, що він виголошував «контрреволюційні промови» проти радянської влади. Касиру колгоспу «Політвідділ» Н. Руденку те, що він керував розгромом комуністичного загону в селі Бармашове. Завідуючому базою А. Музиці те, що свого часу він був «організатором» погромів єврейського населення в місті Новий Буг [64].

Дуже швидко органами НКВС були знайдені свідки, які стверджували, що заарештовані вели роботу проти колективізації, намагалися розвалити колгоспи з середини, зірвали хлібозаготівлю, знищили колгоспний хліб шляхом підпалу, переконували колгоспників у тому, щоб вони не здавали хліб державі, під час хлібозаготівлі утискали колгоспників із метою викликати їх незадоволення радянською владою та проводили агітацію проти вступу до колгоспів [65]. Свідки показували бланки листівок, які на їх думку, безумовно, належали заарештованим.

Була проведена також велика агітаційна робота для того, щоб із звинувачених зробити не захисників селян, якими вони, до речі, й були, а запеклих ворогів народу. На території колгоспів, де раніше проживали заарештовані, проводилися об'єднані збори колгоспників. Так, на зборах селян із колгоспів «Червоний промінь», «Ленінський елеватор» було прийнято рішення про те, що до заарештованих потрібно застосувати вищу міру соціального захисту – розстріл, а сім'ї ворогів народу вислати за межі України [66].

Судове засідання Одеського обласного суду, що проходило з січня до лютого 1936 року, звинувачувало підсудних у «контрреволюційній діяльності». Звинувачення підтримало 56 свідків [67], які у виступах розкривали «жахливу шкідницьку діяльність» фігурантів справи.

Вироком спецколегії Одеського обласного суду від 23 січня – 3 лютого 1936 року були засуджені:

1. Яшкін Зіновій Андрійович, 1888 р. н., уродженець села Барвінське-Леніно Привільнянського району Одеської області, українець, освіта середня, службовець, працював юристконсулом Азотно-тукового комбінату міста Каменське Дніпропетровської області, одружений, раніше перебував у партії есерів, не судимий.

Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР на 10 років ВТР, у відповідність зі ст 29. п.п. «а», «б», «в» КК УРСР позбавлений прав терміном на 5 років, з конфіскацією майна.

2. Логненко Трохим Олександрович, 1876 р. н., уродженець села Калініно Миколаївського району Миколаївської області, українець, з початковою освітою, службовець, працював комендантом у гуртожитку заводу ім. А. Марті, одружений, раніше перебував у партії есерів, не судимий.

Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР на 8 років ВТР, у відповідність зі ст 29. п. п. «а», «б», «в» КК УРСР позбавлений прав терміном на 5 років, з конфіскацією майна.

3. Прядко Михайло Власович, 1887 р. н., уродженець і житель с. Баштанка Одеської (нині – Миколаївської області), українець, із селян-середняків, з початковою освітою, раніше перебував у партії есерів, виключений із членів ВКП(б) у зв'язку із теперішньою справою, раніше не судимий.

Засуджено за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР як невинного класового ворога і особливо небезпечного соціального елемента до вищої міри покарання – розстрілу, з конфіскацією майна, що йому належить.

4. Казарцев Іван Іванович, 1884 р. н., уродженець села Нова Одеса, Новоодеського району Миколаївської області, українець, з початковою освітою, працював завгоспом хлібозаводу в м. Миколаєві, одружений, раніше перебував у партії есерів, не судимий.

Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст.54.2 КК УРСР до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна, у відповідність з пп. «а», «б», «в» ст. 19 КК УРСР з поразкою у правах терміном на 5 років.

5. Шевченко Омелян Кіндратович, 1893 р. н., уродженець м. Херсону, українець, з середньою освітою, із куркулів, службовець, до арешту працював завідувачим школою в с. Єфремове Баштанського району, б/п, не судимий.

Висунська і Баштанська республіки (до 90-ї річниці проголошення)

Засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 6 років із конфіскацією майна.

6. Гапішко Тимофій Ісакович, 1889 р. н., уродженець і житель с. Баштанка Баштанського району, українець, із селян-бідняків, колгоспник, одружений, з початковою освітою, раніше перебував у партії есерів, був засуджений в 1933 р. за розкрадання хліба до 2 років ВТР, звільнений достроково.

7. Околот Омелян Павлович, 1898 р. н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, із бідняків, член колгоспу, малописьменний, одружений, був членом КП(б)У – виключений, раніше не судимий.

8. Прядко Антон Власович, 1904 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, українець, колгоспник, одружений, б/п, раніше не судимий.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-1 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 6 років із конфіскацією майна, що їм належить.

9. Єсипенко Олександр Іванович, 1892 р. н., уродженець с. Баштанка, житель хутора Зелений Клин того ж району, із бідняків, голова правління колгоспу «Червоний партизан», українець, з початковою освітою, одружений, б/п, був засуджений у 1926 р. за хуліганство.

10. Ткаленко Ісидор Якович, 1892 р. н., уродженець і житель хутора Зелений Клин Баштанського району, службовець, працював завідуючим лабораторією колгоспу «Червоний партизан», українець, одружений, з середньою освітою, був засуджений у 1926 р., служив у царській армії.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 5 років із конфіскацією майна, що їм належить.

11. Воробйов Єрмолай Матвійович, 1891 р. н., уродженець м. Миколаїв, із робітників, українець, з початковою освітою, працював парторгом колгоспу «Комінтерн», виключений із членів КП(б)У в зв'язку зі справою, раніше не судимий.

Засуджений за ст. 54-12 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 3 роки.

12. Околот Никифор Павлович, 1899 р. н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, із селян-середняків, українець, одружений, з початковою освітою, раніше не судимий, виключений із членів КП(б)У.

13. Музика Андрій Михайлович, 1891 р. н., уродженець і житель с. Піски Баштанського району, із селян-бідняків, працював наймитом, одружений, виключений із членів КП(б)У за службу в банді Лушняка, раніше не судимий.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до позбавлення волі терміном на 7 років із конфіскацією майна.

14. Палій Пантелій Микитович, 1890 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, українець, із селян-середняків, малописьменний, б/п, раніше був засуджений за хуліганство, працював в колгоспі «Комінтерн».

15. Руденко Нестор Михайлович, 1896 р.н., уродженець і житель с. Баштанка того ж району, українець, гр-н СРСР, одружений, раніше примикав до партії есерів, перебував членом КП(б)У, виключений у 1930 р., раніше не судимий.

16. Пляко Корній Фокич, 1893 р.н., уродженець с. Баштанка, житель с. Явкино Баштанського району, українець, одружений, освіта початкова, перебував у партії есерів, а з 1930-1935 – член КП(б)У, виключений, працював головою Явкинської с/р, раніше не судимий.

17. Сокир Ісак Васильович, 1895 р.н., уродженець с. Баштанка, житель с. Зелений Гай Баштанського району, із селян-бідняків, українець, з початковою освітою, одружений, раніше не судимий.

18. Прядко Олексій Власович, 1897 р.н., уродженець с. Баштанка, українець, одружений, з початковою освітою, був членом ВКП(б), виключений, раніше не судимий.

Кожний засуджений за ст. 54-2, 54-11 з санкції ст. 54.2 КК УРСР до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна, що їм належить, у відповідність з п. п. «а», «б», «в» ст 19 КК УРСР з поразкою в правах терміном на 5 років [68].

Під час суду були звільнені з-під арешту завідуючий фермою села Старосолдатське Палій Олексій Володимирович, садівник колгоспу імені Сталіна Чайка Антон Юхимович, колгоспник колгоспу «Зелений Гай» Ганниченко Петро Калинович, рахівник Миколаївської школи морських льотчиків Бутенко Тихін Герасимович, завідуючий магазином міста Миколаєва Бутенко Дмитро Герасимович, колгоспники колгоспу «Комінтерн» Семиліт Порфирій Іванович, Гапішко Іван Ісакович, колгоспник колгоспу «Червоний партизан» Воронюк Михайло Семенович [69]. Розслідування кримінальної справи № 3897 на певний час було припинено, але дуже скоро продовжилося.

11 вересня 1937 року з Наркомату НКВС України до всіх обласних управлінь надійшла телеграма за № 83798, яка зобов'язувала співробітників відомства «негайно приступити до рішучого розгрому антирадянського есерівського підпілля, ліквідувати всі агентурні справи щодо есерів, піддати арешту всіх колишніх членів ЦК губернських, окружних, повітових комітетів партії соціалістів-революціонерів, заарештувати всіх есерів, що повернулися зі заслання і таборів» [70].

Розгорнувся новий виток репресивно-каральної системи. Більшість справ засуджених у 1936 р. була переглянута. Так, на засіданні трійки

НКВС Західносибірського краю від 13 жовтня 1937 р. до розстрілу було засуджено Яшкіна Зіновія Андрійовича, Казарцева Івана Івановича, Палія Пантелія Микитовича, Логненка Трохима Олександровича. За рішенням трійки НКВС Далекосхідного краю від 20 листопада 1937 р. до розстрілу засудили Сокиру Ісака Васильовича, а трійкою НКВС Новосибірської області від 8 грудня 1937 р. – Ткаленка Ісидора Яковича. На засіданні трійки НКВС Амурської області від 26 березня 1938 р. до розстрілу було засуджено Музику Андрія Михайловича [71].

Почали фабрикуватися нові справи, які в наш час мають нумерацію: 1440-с, 4575-с, 2417-с, 2212-с, 2069-с. Органами НКВС було заарештовано ще 34 особи, так званих, членів есерівської організації. Слідчі НКВС робили все для того, щоб тісно зв'язати вказані справи зі справою № 3897. Так, за справою № 7505 (нова нумерація – 2212-с) було заарештовано 7 мешканців Баштанського району. Це колгоспник колгоспу «Заповіт Леніна» с. Горожино Швець Єгор Романович; директор Горожинівської неповної середньої школи Козло Олександр Іванович; вчитель школи № 1 с. Привільне Бабаєв Сергій Миколайович; вчитель школи с. Леніно Бабаєв Гаврило Миколайович; колгоспник Дідан Єгор Олександрович; овочівник колгоспу «Заповіт Леніна» Калашник Кіндрат Мойсейович; інспектор райфінвідділу Москаленко Андрій Єфремович. Слідчі НКВС вважали керівником організації в с. Горожино Є. Дідана. На їх думку, після арешту І. Казарцева і О. Шевченка у 1935 р., в с. Горожино продовжувала діяти есерівська організація, що налічувала 40 осіб. Після арешту О. Шевченка, Є. Дідан «проінформував» організацію про те, що потрібно вести себе дуже обережно, щоб не бути викритими. Вважалось, що члени організації вели контрреволюційну діяльність на власних робочих місцях. Так С. Бабаєв проводив контрреволюційну роботу в школі серед учнів, вихваляючи капіталістичний лад західних держав, розповсюджував контрреволюційні наклепи на Радянський Союз. Есерівська організація ставила собі на меті – повалити радянську владу, відокремити Україну від СРСР і встановити буржуазний лад. Для практичного здійснення своїх завдань «організація проводила роботу з насадження повстанських кадрів та підготовці збройного повстання проти радянської влади». Члени організації постійно поновлювали свої ряди, вербуючи нестійких громадян до лав організації [72]. Слідчі надто квапилися, фабрикуючи вказану справу. Адже після рішення трійки НКВС Миколаївської області від 27 квітня 1938 р., що засудила всіх заарештованих до розстрілу за ст. 54-10 (Ч. 2), 54-11 КК УРСР, заднім числом (29 квітня, 25-27 травня 1938 р.) були оформлені протоколи допитів та ставок віч-на-віч [73]. Рішення про розстріл було виконано стосовно всіх семи засуджених 12 вересня 1938 р. [74].

16 квітня 1957 р. Управлінням КДБ при РМ УРСР по Миколаївській області було винесено заключення стосовно справи № 7505. Враховуючи, що показання засуджених були сфальсифіковані після рішення трійки, вважаємо, «архівно-слідчу справу № 7505 щодо звинувачення Є. Швеця, О. Козло, С. Бабаєва, Г. Бабаєва, Є. Дідана, К. Калашника А. Москаленка, надати прокурору Миколаївської області на предмет опротестування рішення трійки стосовно їх засудження від 24 квітня 1938 р. і припинення справи у зв'язку з відсутністю складу злочину в діях засуджених» [75].

12 листопада 1968 р. справа № 3897 на М. Прядка та інших учасників есерівської групи була направлена на додаткове розслідування начальнику УКДБ при РМ УРСР по Миколаївській області полковнику П. Семенову [76]. 20 листопада 1968 р. вона була прийнята до виробництва [77].

З 18 фігурантів справи вдалося допитати лише Є. Воробйова, який заявив, що був засуджений неправильно, так як про існування есерівської організації і злочинну діяльність засуджених нічого не знав. Свої попередні свідчення не підтвердив і заявив, що вони у протоколах допитів і судового засідання були записані неточно [78].

Передопитати останніх фігурантів справи не вдалося. М. Прядко був розстріляний за рішенням суду в 1937 р. І. Сокира, А. Музика, І. Казарцев, З. Яшкін, Т. Логненко, І. Ткаленко, П. Палій у 1937-1938 рр., перебуваючи в місцях позбавлення волі, були повторно засуджені та за постановами трійок розстріляні. О. Прядко, А. Прядко, Н. Околот, О. Шевченко, Т. Гапішко, О. Єсипенко вже померли. Місце знаходження О. Околота, К. Пляко та Н. Руденка встановити органами слідства не вдалося [79]. Тому дослідження велося за архівними матеріалами справи № 3897 і новими допитами деяких колишніх свідків, що залишилися живими після дій репресивно-каральної системи та Великої Вітчизняної війни.

Свідок У. Ситников показав, що М. Прядко брав участь у створенні Баштанської роти в 1918 р., але сам у складі цієї роти у військах Григор'єва не служив. У роті з числа засуджених служили Н. Руденко і К. Пляко, але вони боролися за радянську владу. В 1919 р. рота під командуванням Руденка розгромила загін Рафаїлова в с. Бармашове, так як прийняла останніх за бандитів. Свої попередні свідчення, стосовно того, що Баштанська рота боролася проти радянської влади Ситников не підтвердив, пославшись на те, що його попередні свідчення були записані невірно [80].

В. Двірський загалом підтвердив факти розкрадання зерна в колгоспі «Комінтерн», які здійснювалися засудженими М. Прядко, А. Прядко, К. Пляко, Т. Гапішко, Н. Околотом, О. Околотом [81].

І. Петренко заявив, що про злочинну діяльність засуджених нічого не знає. Свої попередні свідчення стосовно антирадянської діяльності А. Музики не підтвердив, пославшись на те, що таких свідчень ні в суді, ні під час слідства не давав [82].

Я. Райхельхауз, пославшись на слабку пам'ять, заявив, що не пам'ятає, чи брав участь А. Музика в єврейському погромі в м. Новий Буг і чи виступав він проти хлібозаготівель. За вказаною вище причиною, свої попередні свідчення не підтвердив [83].

Г. Скидан охарактеризував засуджених із позитивного боку і не підтвердив свої попередні свідчення [84].

Свідки Ф. Крамаренко, А. Крамаренко, В. Пугачов, М. Семиліт, Ф. Гончар, А. Ус, Є. Ус, В. Ляшенко, В. Гапішко свої попередні свідчення не підтвердили [85].

Повторно були допитані А. Трибрат, І. Трибрат, Д. Книжник, А. Вилкул, А. Доценко. Але ніхто з них не дав свідчень про антирадянську діяльність засуджених [86].

Усі перераховані вище свідки і засуджений Є. Воробйов, пояснюючи причину зміни ними своїх попередніх свідчень, заявили, що в 1935-1936 рр. їх свідчення записувались невірно, протоколи вони підписували не читаючи. А в судовому протоколі їх свідчення також були вписані невірно.

У результаті проведення додаткового слідства було встановлено, що в зв'язку зі смертю засуджених і основних свідків, а також давністю подій, окремі епізоди звинувачення, які недостатньо коректно були сформульовані за вироком, конкретизувати і уточнити не виявляється можливим [87].

Незважаючи на вказані результати дослідження, постановою від 11 грудня 1969 р. носить, як на нас, дивний характер. Керуючись ст. 386 КПК УРСР, виробництво в порядку нагляду за справою № 3897 припинити, так як М. Прядко та інші фігуранти справи (всього 18 осіб) Одеським обласним судом у 1936 р. були засуджені правильно [88]. І як наслідок – реабілітації не підлягають.

І лише судові засідання в м. Києві 17 липня 1990 р., розглянувши матеріали справи № 3897 та вирок спецколегії Одеського обласного суду від 3 лютого 1936 р., прийняло ухвалу:

Матеріалами справи не доведена провина М. Прядко, А. Прядко, Т. Гапішко, К. Пляко, П. Палія та Н. Околоту у розкраданні зерна із колгоспу «Комінтерн» і в шкідницькій діяльності щодо колгоспу.

Крім того, М. Прядко, Т. Гапішко, Н. Руденко, К. Пляко, П. Палій, І. Сокир та А. Музика були засуджені за епізодами злочинів, що були скоєні ними в період громадянської війни і до 1 січня 1923 р. необ-

грунтовано, так як у відповідності до п. 4 постанови Президії ЦВК СРСР від 2 листопада 1927 року «Про амністію в ознаменування десятиріччя Жовтневої революції» всі засуджені звільняються від відповідальності за вироками судів за контрреволюційну діяльність, що мала місце під час громадянської війни до 1 січня 1923 року.

Виходячи із сказаного, судова колегія знаходить, що засудження всіх осіб за злочини, що передбачені ст. 54-2, 54-11, 54-12 КК УРСР необґрунтоване.

Керуючись ст.ст. 393, 394 КПК УРСР судова колегія визначила:

Вирок спецколегії Одеського обласного суду від 3 лютого 1936 р. стосовно Яшкіна Зіновія Андрійовича, Логненка Трохима Олександровича, Прядка Михайла Власовича, Казарцева Івана Івановича, Шевченка Омеляна Кіндратовича, Гапішко Тимофія Ісаковича, Околота Омеляна Павловича, Прядка Антона Власовича, Єсипенка Олександра Івановича, Ткаленка Ісидора Яковича, Воробйова Єрмолая Матвійовича, Околота Никифора Павловича, Музики Андрія Михайловича, Палія Пантелія Микитовича, Руденка Нестора Михайловича, Пляко Корнія Фокича, Сокира Ісака Васильовича, Прядка Олексія Власовича відмінити, а справу на основі п. 2 ст. 6 КПК УРСР закрити за відсутністю в їх діях складу злочину [89].

Аналогічною була доля ще одного керівника Баштанської республіки – П.М. Тура. Після революційних подій він перебував на партійній роботі. На початку 1920-х рр. декілька разів приїздив із Миколаєва до Баштанки як член губернського комітету лівих есерів-боротьбистів. У Баштанці організував есерівський партосередок, до якого входило біля 50 осіб, колишніх учасників повстанського руху, зокрема брати Трибрати та Самійленки. П. Тур брав участь в організації есерівських осередків у селах Калинівка, Пересадівка, Горіхівка, Водопій [90].

У квітні 1920 р. П. Тур був заарештований співробітником Миколаївської губернської ЧК у зв'язку зі справою лівих есерів. Перебував під слідством більше року. В 1923-1924 рр. з'явився в Херсоні, де став членом КП(б)У. В 1924 році написав спогади «Про революційний рух на Херсонщині», де висвітлив події Баштанської республіки [91]. Спогади так і не були опубліковані. Займався господарською роботою. У 1926-1927 рр. перебував у Вознесенську як представник Одеського губернського комітету МОПР'е [92].

Трагічна доля репресованих не обминула колишнього начальника штабу Баштанської республіки – Павла Макаровича Тура. 2 січня 1936 р. в с. Чичерино Волноваського району Донецької області відбувся трус у будинку П. Тура, де було виявлено профспілковий білет № 811578, партизанська книжка № 316116, трирічний паспорт № 190669. 3 січня 1935 р. прокурор Волноваського району В. Грешанов, розглянувши

слідчий матеріал за справою П.М. Тура визначив, що він затриманий РВ УДБ НКВС Волноваського району за контрреволюційну діяльність. За його справою вимагається довгий розгляд, а знаходження Тура на свободі може вплинути на хід слідства і останній може втекти від суду та слідства, тому керуючись ст. 156 КПК УРСР «постановляю, вибрати засобом присічення буде перебування під вартою в Маріупольській тюрмі» [93].

16 лютого 1936 р. помічник начальника 5-го відділення УДБ Одеського облуправління НКВС Тягін, розглянувши, отриману із Волноваського райвідділу НКВС слідчу справу за № 16127 за звинуваченням Тура Павла Макаровича за ст. 54-10 КК УРСР повідомив, що П.М. Тур прибув у розпорядження Одеського облуправління НКВС і знаходиться під вартою в 4-му спецкорпусі Одеської тюрми [94].

Матеріалами слідства було «встановлено», що звинувачуваний П. Тур на засіданні бюро Волноваського району від 28.10.1935 р. виключений із лав ВКП(б) як організатор есерівських груп у період 1919-1920 рр. і як особа, яка у вказаний період брала активну участь в боротьбі проти радянської влади, про що він приховав при вступі до лав ВКП(б) і при чистці партії в 1929 і 1933 рр., а також при перевірці партійних документів [95].

Згідно з постановою Особливої Наради при НКВС СРСР від 10 травня 1936 р. П. Тур як «соціально-небезпечний елемент» був ув'язнений до концентраційного табору терміном на 3 роки [96]. Якою була його подальша доля – невідомо. Проте в 1967 р. П. Тур проживав у м. Златоуст Челябінської області [97].

Реабілітовано П. Тура було лише 10 червня 1989 року, так як матеріалами справи його провина не підтверджується [98].

Отакою була доля колишніх героїв – учасників славнозвісних селянських республік та повстанського руху на Півдні України. Романтика революції завершилась, а натомість повстанці зіткнулися з жорстокою тоталітарною машиною. Певний час вони намагалися протистояти їй, використовуючи досвід боротьби з австро-німцями, більшовиками та денікінщиною, але репресивно-каральна система знищила їх всіх.